

Undervisningsforløb: Det Moderne Gennembrud

Overordnede mål for forløbet

Forløbet er primært lavet ud fra målene inden for kompetenceområdet 'Fortolkning', dog er forløbet udformet således, at det dækker et bredt felt af danskfagets samtlige kompetenceområder. Inden for kompetenceområdet 'Fortolkning' finder vi i undervisningsvejledningen for faget dansk, at elever blandt andet skal arbejde med kanontekster, og jeg har af den grund valgt at kalde forløbet 'Det moderne Gennembrud', hvor eleverne skal stifte bekendtskab med perioden, der samtidig huser flere kanonforfattere.

Eleverne skal i deres skoletid stifte bekendtskab med 14 obligatoriske forfatterskaber, hvoraf vi i dette forløb træffer hele tre (Herman Bang, Henrik Pontoppidan og Henrik Ibsen), samt en enkelt fra den anbefalede liste (Amalie Skram). Derfor imødekommer vi med forløbet altså både krav om mødet med kanonforfattere samt udvikling af elevernes fortolkningskompetence i henhold til undervisningsministeriets faghæfte for dansk¹. Ovenstående overvejelser har dannet ramme for følgende læringsmål:

- Du har kendskab til de vigtigste litterære og kulturelle tendenser, der opstod i tiden omkring 'Det moderne gennembrud'.
- Du kan analysere og fortolke tekster med henblik på at karakterisere tidstypiske forhold.
- Du kan perspektivere temaer fra andre tiders tekster til din egen tid og omverdensforståelse.
- Du kan formidle din viden om perioden 'Det moderne gennembrud' i varierede udtryksformer.

Overvejelser ift. arbejdet med ældre litteratur

Ældre tekster kan virke både svære og kedelige for elever i dag, så det er derfor vigtigt at vi forsøger at gøre teksten både spændende og vedkommende - hvilket blandt andet kan gøres gennem et velfunderet og struktureret undervisningsforløb, der både favner stoffet og aktiverer eleverne. Sproget og tekstens univers kan være svært tilgængelig, da det ligger langt fra den virkelighed, som vi lever i i dag. Det betyder også at mødet med en ældre tekst, kan virke som et møde med det fremmede og afstanden mellem eleven og stoffets verden er derfor allerede stor,

---

¹ <https://emu.dk/sites/default/files/2019-08/GSK-Faghæfte-Dansk.pdf>

sammenlignet med litteratur fra egen samtid. En mulighed for at eleverne kan komme tættere på stoffets verden, kan muligvis findes i den procesorienterede litteraturpædagogik - hvor der både skal være plads til elevernes opfattelse i et læseorienteret perspektiv, men også med et lærerstyret fokus. Ved at benytte sig af den procesorienterede arbejds metode, hvor læsningen inddeles i faser, vil eleverne langsomt og gradvist nærme sig teksten. Første skridt må derfor blive at lave skellet mellem stoffets og elevens verden mindre og give eleverne en baggrundsviden og forforståelse for perioden, som teksten er blevet til i - hvilke tendenser rører sig rent historisk, hvad er der gået forud, hvad kan have påvirket forfatteren osv. Når først dette er på plads, er eleverne allerede kommet tættere på stoffets univers og ved muligvis, hvad de kan forvente sig af både forfatter og tekst. Den første og umiddelbare læsning af værket finder sted i denne første fase (ind i værket) og leder videre til arbejdet i anden fase, hvor analyse og fortolkning finder sted (inden for værket) - her er det vigtigt at man i sit arbejde guider eleverne i den rigtige retning så tekstens underbestemthed og tomme pladser ikke blot udfyldes vilkårligt, men der skal samtidig dannes rammer for, at der er plads til elevernes egen forståelse af teksten og ikke blot lærerens 'korrekte' analyse. Der skal derfor findes en balance mellem åbne og lukkede spørgsmål. I den sidste fase bevæger man sig uden for værket og skal forsøge at binde det sammen med samtiden og dermed elevernes egen virkelighed. Her er det altså vigtigt, at man får sat teksten i relation til det kendte og ligeledes stille spørgsmålet (både til sig selv og) til eleverne - Hvad kan vi egentlig bruge teksten til? Den lærerfaglige analyse kommer altså til at stå som en støtte til, hvilke træk i teksten, der kan have betydning for læseroplevelsen og dermed hjælpe eleverne til at udfylde tekstens tomme pladser, fremfor at fungere som en 'mesterfortolkning'. Følgende udfordringer og ikke mindst muligheder ift. arbejdet med ældre tekster, har ligeledes dannet baggrund for de tanker jeg har gjort mig i arbejdet med følgende undervisningsforløb.

Undervisningsforløb

Forløbet dækker de vigtigste sider af 'Det moderne gennembrud' inddelt i tre overskrifter:

- Virkelighedsopfattelsen og virkelighedsgengivelsen
- De fattige og forholdet mellem by og land
- Kærlighed og kønskamp

Forløbet startes med en kort gennemgang af karakteristika for perioden - både i form af læreroplæg, diskussion og kort video. Eleverne har tidligere arbejdet med 'Romantikken', hvortil denne kort kan repeteres og sættes i modsætningsforhold til den nye virkelighedsopfattelse der er opstået i 'Det moderne gennembrud', hvilket leder op til forløbets første arbejdsfase. Her skal eleverne arbejde med novellen *Havfruens sang* af Henrik Pontoppidan, der er kort og letforståelig. Særligt de forskellige personers holdning til det overnaturlige er spændende at se på her. Eleverne skal hver følge en person i novellen og undersøge personens betydning for og reaktion på det mystiske, der tilsyneladende sker. Eleverne skal herefter i samtale perspektivere deres undersøgelse til deres egne erfaringer med mystiske begivenheder for at gøre tematikken mere vedkommende. Henrik Pontoppidans novelle er scenisk, den rummer meget beskrivelse og en del replikker. Fortællerens ironi er kun svagt antydnet, først og fremmest gennem beskrivelsen af personernes ophidselse, som fortælleren først til sidst røber for læseren, at der slet ikke er nogen grund til. Teksten viser, hvor gerne vi mennesker vil forføres af overtro, ja, hvor henrykte vi tilsyneladende bliver ved tanken om det overnaturlige. Det er først og fremmest gennem dette tema, at novellen kan understøtte elevernes forståelse af 'Det moderne gennembrud'. Elevernes besvarelser kan lede over i en fælles samtale om tekstens ironi og temaets betydning for 'Det moderne gennembrud'. Efter hver tekst skal eleverne hele tiden forsøge at skabe sig en forståelse af 'Det moderne gennembrud' i en portfolio over tidsperioden og de tekster, de kommer til at møde.

Som det næste skal eleverne undersøge virkemidlerne i Herman Bangs reportage *Branden*, bl.a. gennem ordklasserne; udsagnsord og tillægsord. Herefter skal de lave deres egen reportage (eller feature), gerne med støtte i reportagecirklen. Herman Bangs tekst rummer en lang række centrale virkemidler for reportagen (eller featuren) og for det, man også kalder 'den fortællende journalistik'. Han anvender bl.a. en lang række sammenligninger, metaforer og konkrete, han veksler dramatisk i tid, han bruger jeg-formen, og endelig er teksten meget sindrigt opbygget som ét tilbageblik, mens journalisten sidder på sit kontor med udsigt til branden. Det er især denne journalistiske fremstillingsform med dens mange impressionistiske træk, der giver et indtryk af 'Det moderne gennembrud'. Elevernes læringsmæssige udbytte af selv at skrive en reportage afhænger af, hvor stor deres forståelse er af Herman Bangs virkemidler.

Vi taler på klassen sammen om, hvad det betyder, når man taler om den impressionistiske skrivestil af Herman Bang. Efterfølgende skal de finde impressionistiske træk i Monets maleri på baggrund af deres undersøgelser af impressionismen hos Herman Bang og gerne med støtte i billedcirklen. De skal desuden sætte deres undersøgelse i forhold til det, de foreløbig ved om 'Det moderne gennembrud', så deres portfolio hele tiden udvides.

Som det sidste i forhold til tidsperiodens første emne, læser vi i fællesskab J.P. Jacobsens beskrivelse af verdens undergang og eleverne noterer og diskuterer de dele, som de synes er uhyggelige, skræmmende og skønne. De skal dernæst finde andre beskrivelser af verdens undergang, fx i andre medier, og diskutere forskellene. Den populærvidenskabelige artikel fik stor udbredelse mod slutningen af 1800-tallet, da den positivistiske videnskab slog bredere igennem. J.P. Jacobsens skildring af verdens undergang er – bortset fra hans helt særlige poetiske sans – typisk for det naturvidenskabelige syn, der prægede naturalismen.

Den næste fase i forløbet omhandler de fattige og forholdet mellem by og land. Her skal eleverne blandt andet møde Henrik Pontoppidan igen, hvilket forhåbentlig bliver nemmere denne gang, da de allerede har truffet bekendtskab med ham og ved at han fx ofte benytter sig af ironi. Eleverne skal læse Henrik Pontoppidans novelle *Nådsensbrød* og undersøge forfatterens tvesyn, en række centrale ord og sætninger og hovedpersonen Stine Bødker's betydning for teksten og sammenligne tematikken med nogle af nutidens problematikker. Derfor skal de også læse to artikler om ældreplejen, der begge udlægger forskellige syn på kvaliteten heraf. Dette kan lede til en diskussion om, hvordan vi egentlig skal behandle samfundets ældste borgere. Eleverne skal efterfølgende lave en sammenlignende billedanalyse af tre klassiske motiver fra perioden omkring 'Det moderne gennembrud' (Erik Henningsens 'Sat ud' 1892 og 'Barnemordet' 1886 samt H. A. Brendekildes 'Udslidt' 1889). Disse skal igen give endnu et lag til forståelsen af perioden og hvordan samfundskritikken nu for alvor blev sat i gang særligt i den store kontrast, der er til romantikkens idealiserede syn på samfundet, som eleverne tidligere har arbejdet med.

I den tredje fase skal vi arbejde med kærlighed og tale om kønskampen. Her starter vi med at læse om Herman Bangs "stille eksistenser" i *Den sidste Balkjole*. Disse er berømte i dansk litteraturhistorie, som indlevede skildringer af mennesker, typisk kvinder, der aldrig nåede at opleve kærligheden i det virkelige liv. I sørgmodig tilbagetrækkethed vogter de nu over en gammel drøm symboliseret ved en balkjole. Herman Bangs "stille eksistenser" er et udtryk for den

moderne litteraturs evne til gennem skildringer af det ydre liv at tegne dybe psykologiske portrætter. Og til at indkredse mennesket i en social kontekst, hvilket var karakteristisk for meget litteratur i 'Det moderne gennembrud'. Eleverne skal lave en tidslinje for Herman Bangs novelle og inddele den i sceniske og panoramiske afsnit med henblik på at indkredse tidsoplevelsen og gentagelsesmønstrene. De skal herefter skrive dagbog på vegne af de to hovedpersoner for at indfange det subjektive oplevelseslag i teksten, som Bang udelader. Her 'tvinges' eleverne til at sætte sig i søstrenes sted og udlede, hvad de må have følt, kun ud fra beskrivelsen af deres handlinger. Endelig skal eleverne perspektivere teksten til tilsvarende historier, fx i film, litteratur eller musik, og finde symboler med samme funktion, som balkjolen har i Herman Bangs tekst.

Efter arbejdet med disse tabte drømme, skal eleverne stifte bekendtskab med sædelighedsfejden, hvoraf vi starter med et kort læreroplæg, en video og afslutter med en fælles gennemgang af, hvad det egentlig vil sige og om der stadig er forskel på opfattelsen af kønnenes ret til seksualitet i dag. I forlængelse af kønnenes roller skal vi læse to uddrag fra Amalie Skrams roman *Constance Ring* og diskutere de køns- og ægteskabsroller, som personerne i romanen formulerer. Herefter skal de også læse et uddrag af Henrik Ibsens drama *Et dukkehjem* og igen forholde sig til kønsrollerne i stykket.

Vi afslutter hele forløbet med at eleverne skal skrive uafbrudt om alt det, de kan huske ift. emnet og de tekster, vi har arbejdet med gennem forløbet. Dette samles op på klassen og eleverne kigger deres portfolio i gennem, så vi kan få en opsamling på det hele. Dette leder videre til en afsluttende debat om, hvad vi kan bruge teksterne til og om vi kan se at nogle af de tanker man gjorde sig dengang har haft indflydelse på i dag, samt om de stadig gør sig gældende i vores samfund.

Evaluering af forløbet

I gennem hele forløbet er der foretaget en formativ løbende evaluering, der skal give mig et praj om, hvorvidt eleverne har dannet sig eller er i gang med at skabe en forståelse for perioden og dennes karaktertræk i henhold til forløbets overordnede mål. Dette er blandt andet blevet gjort ved at alle teksterne er blevet samlet op i fællesskab, og alle lektioner er startet ud med en kort gennemgang af, hvad vi ved indtil nu. Dette er eleverne desuden blevet hjulpet på vej med, ved at skrive i deres portfolio, som har fungeret som en slags vidensbank, hvor alle noter fra forløbet er

blevet samlet og kan bruges til senere gennemgang, hvis eleverne fx trækker emnet til deres afgangsprøve i mundtlig dansk. Netop ved at lave disse løbende opsamlings under forløbet, har jeg også været opmærksom på, hvorvidt eleverne har deltaget i samtalerne og vist tegn på læring. I arbejdet med *havfruens sang* så jeg, at eleverne læste teksten med en god forståelse og fik sat ord på tekstens tema - netop denne nye virkelighedsopfattelse, hvor der tages afstand fra det overnaturlige. Desuden var det tydeligt at eleverne forstod tekstens flertydighed og ironi, som de kunne skrive i deres portfolio, som et kendetegn for Henrik Pontoppidan. Dette virkede tydeligvis som en kæmpe hjælp for dem, da de skulle arbejde med en lidt sværere tekst fra hans hånd, nemlig *nådsensbrød*, hvilket også er grunden til, at den lå længere henne i forløbet, så eleverne gennem en progressiv tilgang kunne blive klar til at arbejde med den, efter de havde dannet sig en forforståelse om både perioden og forfatterens ironiske og samfundskritiske skrivestil.

I arbejdet med *Branden* gennemgik eleverne hele teksten for sproglige virkemidler, hvor det var tydeligt at dette var svært for mange på egen hånd til at starte med. Derfor lagde vi stilen om, og jeg hjalp med at udpege forskellige passager, hvor alle til sidst udviste god forståelse for de forskellige virkemidlers kendetegn og deres betydning for tekstens helhed. Det var netop den løbende evaluering, og det at jeg havde problemer med at se tegn på læring og frustration fra nogle elever, der gjorde, at vi fik lavet en anden tilgang, der endte med at alle udviste forståelse. Desuden kunne jeg i deres efterfølgende arbejde med reportageskrivningen se, at de nu selv kunne gøre brug af de sproglige virkemidler, hvilket er et helt konkret målepunkt.

Efter en fælles gennemgang og flere opsummeringer, begyndte eleverne allerede at udvise en god forståelse for perioden, hvilket jeg tror kan hænge sammen med, at de langsomt indfrie egne forventninger til perioden, som var skitseret som en modsætning til romantikken, som de havde et indgående kendskab til i forvejen. Inden vi gik i gang med hele forløbet, bad jeg nemlig eleverne om, at tænke over nogle af de tematikker man måske kunne belyse, hvis man forestillede sig, at man var i en tid, hvor viden og samfundskritik pludselig fyldte meget. Her fik eleverne faktisk selv nævnt det med at tage afstand fra det overnaturlige, ligestilling, fattig/rig og fokus på fakta. Det at eleverne på forhånd gjorde sig nogle forventninger og faktisk så, at de fleste blev indfriet i løbet af arbejdet med de forskellige tekster, virkede som en rigtig god motivationsfaktor. Hver gang vi mødte et tema, som de havde forudset, kunne de finde det frem i deres portfolio,

hvilket virkede rigtig godt, da teksterne på trods deres alder ikke virkede fjerne på samme måde, som man som lærer nogle gange kan frygte.

Eleverne kunne ved arbejdet med *Boulevard des Capucines* udpege og sætte flere faglige ord på de impressionistiske træk i maleriet og sætte deres iagttagelser i forhold til 'Det moderne gennembrud' og dets karaktertræk og viste igen en generel god forståelse herfor.

Arbejdet med *Nådsensbrød* startede med at eleverne skulle dele teksten op i afsnit og give disse overskrifter. Disse gennemgik vi sammen, så jeg på den måde kunne se, om eleverne havde læst teksten med forståelse. Dernæst bad jeg dem finde eksempler i teksten, hvor man kunne høre beskrivelser af fattiggården, livet her, inspektøren og Stine Bødgers. Dette skulle lede os videre til en litteratursamtale, hvor alle elever kom med input til de fleste eller enkelte af spørgsmålene. Derudover læste vi to aktuelle artikler om ældreplejen og dennes kvalitet, hvilket igen ledte til en debat om, hvordan ældre mennesker bør behandles - igen for at gøre tematikken aktuel og relevant. Derudover har alle elever enten bedsteforældre eller kan forholde sig til tanken om selv en gang at have arbejdet hele livet, og hvordan de har lyst til at blive plejet, hvis de nogensinde skal det. På den måde kunne alle elever komme til orde og fik forholdt sig til novellens og artiklernes tematik og forståelsen af at forholde sig samfundskritisk. En debat, der startede for over hundrede år siden, viste sig altså også stadig at være aktuel og at tingene, pga. af tekster som denne, har ændret sig til det bedre - dog stadig med plads til forbedring.

Ligesom ved Henrik Pontoppidan havde eleverne allerede et vist kendskab til og nogle forventninger om, hvordan Herman Bang skriver, da han allerede er introduceret som en impressionistisk forfatter. Eleverne startede med selv at læse teksten som lektie og skulle i skolen så forsøge at lave en oversigt over tidsforløbet. Pga. skrivestilen voldte denne opgave dog en del problemer og flere havde lidt svært ved at forstå teksten, da den kun er skrevet ud fra karakterernes handlinger, uden beskrivelse af indre følelser. Jeg valgte derfor at sadle om og gennemgik teksten og lavede tidslinjen med dem i fællesskab, for at få alle med. Efter hver tidsperiode, spurgte jeg ind til hvordan beskrivelsen fik dem til at fornemme tiden og karakterens levegang. Vi fik altså en rigtig god litteratursamtale stablet på benene ud fra teksten delt op bid for bid, hvor alle var aktive med input i forhold til, hvad personerne måtte føle, ud fra de handlinger der beskrives af Bang. Eleverne skulle dernæst selv gå dybere ind i analysen af novellen og dennes tematik og budskab, hvilket nu var langt lettere for dem, efter at de var blevet guidet på vej. Dette

ledte til mange gode fortolkninger om, hvordan mange mennesker - også i dag - bare lader dagene gå og ser passivt til uden at gøre noget aktivt for at ændre deres liv.

Til sidst arbejde vi med sædelighedsfejden, hvor jeg startede med at introducere dem hertil og ledte op til debat omkring, hvorvidt der stadig er forskel på opfattelsen af, hvad man 'må' som henholdsvis kvinde og mand. Her deltog mange elever aktivt og kom frem til, at debatten stadig er aktuel i dag, da det fx er okay for drenge at være en 'player', men at piger kan få et dårligt ry, hvis de opfører sig på samme måde. Det ledte videre til samtalen om ligestilling generelt og alle havde derfor en fælles forhåndsviden, inden vi gik i gang med at læse de to tekster, der netop havde kønnes roller i forholdet/familien i fokus.

Afslutningsvist opsummerede vi hele forløbet, hvor vi fik talt om, hvad der kendetegner perioden, forfatterne, teksterne, hvilke tematikker osv. som man ofte behandlede i perioden og hvordan de stadig er aktuelle i dag. Her blev det tydeligt at se, hvordan alle - nogle mere end andre - virkelig havde forstået perioden og dermed nået gennem målene for undervisningsforløbet. Alt i alt var det altså et vellykket forløb, hvor jeg er sikker på, at alle elever fik tilegnet sig ny viden og kompetencer - særligt indenfor fortolkningsområdet.

Udarbejdet af Bibbi Kongerslev